

de ruimtelijke orde

Op 16 oktober 2003 organiseert de werkgroep Stedengeschiedenis in samenwerking met het SISWO een studiemiddag getiteld 'de ruimtelijke orde'. Locatie: SISWO, Plantage Muidergracht 4 te Amsterdam (020-527 0600).

Dagvoorzitter: prof.dr. Pim Kooij

13:30-14:00 Drs. Jan Hein Furnée (historicus Instituut voor media en representatie, Universiteit Utrecht), 'Standen, sekse en plaatsen van stedelijk vertier, Den Haag 1850-1890'

14:00-14:30 discussie

14:30-15:00 Dr. Koos Bosma (architectuurhistoricus Vrije Universiteit, Amsterdam), 'Een schuilplaats in de letteren, de eerste planoloog J.M. de Casseres, 1902-1990'

15:00-15:30 discussie

-----pauze-----

16:00-16:30 Drs. Cordula Rooijendijk (stadsgeograaf, Amsterdam Study Centre for the Metropolitan Environment, UvA), 'Beeldvorming over de ruimtelijke ordening van Amsterdam en Rotterdam in publieke debatten 1945-2000'

16:30-17:00 discussie

De studiedag is gratis voor eenieder toegankelijk. Informatie kan worden ingewonnen bij Jan van den Noort (010-436 6014).

Jan Hein Furnée, Standen, sekse en plaatsen van stedelijk vertier, Den Haag 1850-1890

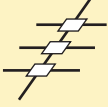
Hoe, en in hoeverre gaven plaatsen van vertier vorm aan sociale verhoudingen in de negentiende-eeuwse stad? In deze bijdrage bespreekt Jan Hein Furnée hoofdlijnen van zijn onderzoek naar openbare vrijetijdscultuur van de hogere en middenstanden in Den Haag tussen 1850 en 1890. Zijn vertrekpunt is de Haagse diertuin, geopend in 1863 en door tijdgenoten beschouwd als één van de eerste beschaafde ontmoetingsplaatsen "waar niet meer door de zogenaamde 'fatsoenlijke klassen' allen die tot den nijveren of winkelstand behoorden werden uitgesloten".

In het publieke debat rond de oprichting van de diertuin werden verschillende concepten van stad en natuur ingezet om de verschillende coterieën en standen in de stad nader tot elkaar te brengen of juist uit elkaar te drijven. De 'commercieel-genootschappelijke' organisatievorm van de diertuin, maar ook de ruimtelijke ordening, was in de uiteindelijke toenadering tussen de standen van doorslaggevende betekenis. Met ruim 2700 leden in 1883 had de diertuin decennialang een spilfunctie in het Haagse openbare leven. Het was in verschillende opzichten zelfs een belangrijke broedplaats voor de lokale politiek.

De diertuin droeg ook op een interessante manier bij aan het verschuiven van de sekseverhoudingen in de hofstad. De ongelijkheid tussen mannen en vrouwen in de negentiende-eeuwse stad manifesteerde zich onder meer in de beperkingen die vrouwen in de openbare ruimte en in het actieve culturele leven werden opgelegd. In de Haagse diertuin konden vrouwen zich zonder mannelijke geleide vertonen, maar belangrijker nog: vrouwen konden als zelfstandige leden tot het genootschap toetreden. Maar werd de publieke ruimte voor hen daarmee ook in de praktijk toegankelijker?

Koos Bosma, Een schuilplaats in de letteren, de eerste planoloog: J.M. de Casseres

Met zijn boek 'Een schuilplaats in de letteren' heeft de architectuurhistoricus Koos Bosma een beredeneerde interpretatie willen geven van het werk van de Nederlandse stedenbouwkundige Jo de Casseres (1902-1990), de context waarin dat tot stand kwam en de ontvangst ervan.

In 1924 maakte De Casseres zijn debuut als schrijvend stedenbouwkundige met een reeks van vier artikelen onder de titel 'Stedebouw'. Hij zette drie kwesties uiteen die hem zijn hele loopbaan bleven achtervolgen. Allereerst het omvattende karakter van de stedenbouwkundige materie: 'Het onderwerp Stedebouw is zoo samengesteld en ingewikkeld, dat het de uitgebreide studie en de groote toewijding eischt, welke alleen hij er aan kan geven, die hiervan zijn levenswerk maakt.' Daarnaast het primaat van het sociale boven het esthetische, want het voorwerp van stedenbouwkundige studie is 'de menselijke samenleving zelf en de stedebouw heeft rekening te houden met alle factoren, die de samenleving beheerschen.'

Deze generalistische benadering hield volgens hem in dat het plan voorafgegaan diende te worden door een 'survey' naar de factoren die de verschijningsvorm van de stad in verleden en heden hebben bepaald en in de toekomst gaan bepalen. Tenslotte lichtte hij de begripsverwarring rond de term 'stedebouw' toe, namelijk het ontbreken van het stelselmatig voorbereiden van en de aandacht voor het onbebouwde, reden waarom hij het begrip 'planning' veel beter achtte.

De neerslag van zijn internationale oriëntatie vinden we ook terug in een reeks stedenbouwkundige ontwerpen, zoals een combinatie van stedelijke groeimodellen (tuinstad en lineaire stad) in een satellietplan voor Amsterdam (1924) bij Wijk aan Zee en Duin, een regionaal ontwerp voor de sturing van de groei van Eindhoven (1929-1930), streekplannen voor delen van de provincie Noord-Brabant (1930-1938), inclusief een honderdtal gemeentelijke uitbreidingsplannen in streekplanverband. Bovendien publiceerde hij het boek *Het Andere Amerika* (1939), dat onder meer een beeld geeft van de zegeningen van de 'planned society' zoals nagestreefd in Roosevelt's New Deal.

Daarna was alles plots voorbij. De bezetting betekende een breuk in leven en werk van De Casseres. Veel van zijn familieleden werden door de bezetters opgepakt en omgebracht. Om deportatie te voorkomen moest hij onderduiken. De Casseres was na 1940, bij de aanvang van zijn tweede leven, voorgoed van zijn hartstochtelijke pleidooien voor de rede en van zijn idealisme beroofd. In zijn optredens en geschriften wisselden doemdenken, cynisme, scheldkanonnades en fatalisme elkaar af.

Cordula Rooijendijk, Beeldvorming over ruimtelijke ordening in publieke debatten 1945-2000

Als je iets van het menselijk gedrag ten aanzien van steden wilt begrijpen zul je op zoek moeten gaan naar beelden die mensen hebben van de stad. Deze beelden zijn gerelateerd aan feiten doch er slechts zijdelings mee verbonden. In publieke debatten over de ruimtelijke structuur van de stad, gevoerd in ondermeer kranten, tijdschriften, pamfletten en nota's, gaan protestgroepen, plannenmakers, wijkbewoners en wetenschappers met elkaar in discussie en worden stedelijke beelden zichtbaar. Cordula Rooijendijk onderzoekt deze beelden en ideaalbeelden van Amsterdam en Rotterdam voor de periode 1945 tot 2000 en de gevolgen welke deze hebben voor de planvoorstellen in deze steden.

Aan bod komen het debat rondom het Basisplan in Rotterdam van 1946, het debat naar aanleiding van een voorstel van hoofdcommissaris Kaasjager in 1954 om historische grachten van Amsterdam te dempen, het debat rondom de sanerings- en stadsvernieuwingsplannen in Rotterdam in de periode 1965 tot 1975, het debat over de Nieuwmarktbuurt in Amsterdam van 1965 tot 1978 en de debatten vanaf 1985 over de stedelijke vernieuwing rondom de Kop van Zuid in Rotterdam en de IJ-oeveren in Amsterdam. Ondanks grote maatschappelijke veranderingen in deze periode blijken de stedelijke beelden die in deze debatten naar voren komen over een bijzondere capaciteit tot onveranderlijkheid te beschikken.

Namens de Werkgroep Stedengeschiedenis

Jan van den Noort